

جایگاه خانواده در اسلام/ دستی که پیامبر اکرم(ص) آن را بوسید

تشکیل خانواده از یکسو رابطه مستقیم و نزدیکی با حل مشکلات خانوادگی و نابسامانیهای شخصی مردم دارد، و از سوی دیگر نیز پیوند روشنی با حل مشکلات اجتماعی دارد.

تشکیل خانواده از یکسو رابطه مستقیم و نزدیکی با حل مشکلات خانوادگی و نابسامانیهای شخصی مردم دارد، و از سوی دیگر نیز پیوند روشنی با حل مشکلات اجتماعی دارد.

به گزارش خبرگزاری مهر، متن زیر یادداشتی برگرفته از آثار آیت الله مکارم شیرازی در مورد اهمیت و جایگاه خانواده در اسلام است که در ادامه می خوانید؛

اسلام آیینی اجتماعی است [۱] و خانواده یک اجتماع کوچک است؛ [۲] لذا در مقیاس وسیع جامعه، مقیاسی کوچک به نام خانواده قرار دارد [۳]، به نحوی که اگر در تشکیل واحدهای بزرگ اجتماعی و کل جامعه انسانی بیندیشیم خانواده به شدت خود نمایی می کند. [۴]

نهاد خانواده آنچنان از اهمیت بالا برخوردار است که محیط سالم یا ناسالم خانواده تأثیر بسیار عمیقی در پرورش فضائل اخلاقی، یا رشد رذائل دارد؛ به گونه ای که باید سنگ زیربنای اخلاق انسان در آنجا نهاده شود [۵] اینچنین است که نه تنها پیامبر در سرزمین و خانواده آبرومندی متولد شد، بلکه پرورش و نمو و رشد او نیز، در محیطی مملو از کرامت و بزرگواری تحقق یافت. [۶]

تعریف خانواده از دیدگاه اسلام

بدیهی است انسان یک موجود اجتماعی است که برای زندگی دسته جمعی آفریده شده است. [۷] در این میان باید نهاد خانواده و علقه و رابطه روحی حاکم بر آن را، نخستین سنگر زیر بنای جامعه بشری بر شمرد. [۸] لذا تحقق مفهوم واقعی زندگی، به تشکیل خانواده نیاز دارد و بدون این اجتماع کوچک، زندگی طبیعی برای او امکان پذیر نیست. [۹]

با این تفاسیر، اصل زندگی انسان در این اجتماع کوچک؛ جزو حقیقت وجود اوست و هرگز از او جدا نمی گردد؛ در این صورت قوانین مربوط به روابط حقوقی افراد و وظایف زن و شوهر در برابر یکدیگر، همواره باید ثابت و ابدی باشد؛ زیرا جامعه انسانی با تمام تحولات و تغییراتی که دارد، هرگز از اصل اجتماع بودن؛ تفکیک نمی شود؛ لذا قوانینی که برای حفظ اجتماعی فرد تنظیم می گردد، هرگز تغییر نخواهد پذیرفت. [۱۰] اینچنین است که علاقه پدر و مادر به کودکان و بالعکس، یک علاقه فطری و طبیعی است و حقوق متقابل اعضای خانواده که بر این اساس وضع می گردد باید ثابت و ابدی باشند. [۱۱]

خانواده؛ نهاد فطری در جوامع انسانی

گفتنی است اساس قوانین اسلامی را فطرت و غریزه ثابت و پایدار انسان تشکیل می دهد، درست است که فرم و قیافه اجتماع در هر عصر دگرگون می شود، ولی انسان قرن بیست و یکم از نظر فطرت و روحیه و غریزه و تمایلات ثابت طبیعی مثل همان انسان قرن دهم است و انسانیت و مشخصات و روحیات هر دو از نظر کلی یکی است و هرگز غرایز و مشخصات وجودی آنها تغییر نمی یابد. [۱۲]

لذا وقتی انسان از تشکیل خانواده و زندگی اجتماعی که در نهاد و فطرت او است فاصله بگیرد در واقع از قوانین آفرینش منحرف شده و گرفتار عکس العملهای منفی شدید می شود، زیرا رهبانیت بر خلاف اصول فطرت و طبیعت انسان است و مفساد زیادی به بار می آورد. [۱۳]

اسلام روی همین جهت برای اجتماع، ضرورت تشکیل نهاد مقدس خانواده و قوانین ثابت در باب روابط خانوادگی، ازدواج و مانند آنها، وضع نموده است؛ [۱۴] قانون مربوط به هزار و چهارصد سال پیش در این گونه مسائل و مسائل دیگری که براساس فطریات و غرایز انسانی است، با یک واقع بینی خاصی که مبتنی بر شناخت حقیقت انسان و ارزیابی غرایز او وضع شده است، [۱۵] خانواده را به عنوان آیتی از آیات بزرگ خدا در جوامع انسانی بنیان نهاد. [۱۶]

حال می توان این پرسش را مطرح کرد که به راستی چه کسی پیوند محبت و مودّت را در میان زن و مرد، پدر و مادر و فرزند، اقوام و بستگان، و بطور کلی در همه انسان ها آفرید؟ [۱۷] چه کسی تعادل میان جنس زن و مرد در جامعه انسانی برقرار کرد؟ به طوری که با همه حوادث پیچیده ای که در جوامع از نظر مرگ و میر و تولّد نوزادان رخ می دهد این تعادل در چارچوب تشکیل خانواده همچنان حفظ می شود! [۱۸]

آری خداوند با مقوله فطرت و از طریق ایجاد جاذبه و کشش قلبی و روحانی، بر مبنای آیه شریفه قرآن کریم «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» [۱۹] و در میانان مودّت و رحمت قرار داد»، تعمیق پیوند میان همسران را تداوم بخشید. [۲۰]

از سوی دیگر اسلام انجام وظایف زن در محیط خانه و مسئولیت مرد در بیرون از خانه را به فطرت و وجدان و خواست طبیعی آنان موکول نموده است، [۲۱] به گونه ای که اکنون چهارده قرن از طلوع اسلام می گذرد و همین مقررات در میان مسلمانان و زنان و شوهران جاری بوده است و آنان همواره این و ظایف طبیعی را انجام داده اند و در مواقع ضرورت نیز توانستند از حقوق شرعی خود نیز استفاده کنند. [۲۲]

جایگاه خانواده در قرآن

باید این واقعیت مهمّ تاریخی را در نظر گرفت که نظام خانواده بعد از نزول قرآن و اسلام در چه سطحی قرار گرفت. [۲۳] تأمل در آیات قرآن ی حاکی اهمیت زیاد به پیوند خانوادگی، احترام و اکرام پدر و مادر، و نیز توجه به تربیت فرزندان است، این بخاطر آن است که جامعه بزرگ انسانی از واحدهای کوچکتری به نام«خانواده» تشکیل می شود، همانگونه که یک ساختمان بزرگ از غرفه ها و سپس از سنگها و آجرها تشکیل می گردد. [۲۴]

ضرورت و اهمیت تشکیل خانواده

اهمیت تشکیل خانواده و جایگاه آن تا به آن پایه است که قرآن کریم، یک عذر تقریباً عمومی و بهانه همگانی برای فراز از زیر بار ازدواج و تشکیل خانواده مسأله فقر و نداشتن امکانات مالی را رد می کند و می فرماید: از فقر و تنگدستی آنها نگران نباشید و در ازدواجشان بکوشید چرا که «إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ» [۲۵] اگر فقیر و تنگدست باشند خداوند آنها را از فضل خود بی نیاز می سازد». [۲۶]

اهمیت مشورت در خانواده

هم چنین در تبیین اهمیت جایگاه خانواده همین بس که مسأله«مشورت» در تشکیل خانواده، از مهم ترین مسائلی است که اسلام آن را با دقّت و اهمیت خاصی مطرح کرده و در آیات قرآن و روایات اسلامی و تاریخ پیشوایان بزرگ اسلام جایگاه ویژه ای دارد. [۲۷]

لذا در قرآن مجید حتّی در امور مهم مربوط به نظام خانواده (اجتماع کوچک) دستور به مشورت داده شده است؛ از جمله در باز گرفتن کودک از شیر قبل از فرا رسیدن دو سال کامل اشاره به اصل مشورت می کند، و می فرماید: «فَإِنْ ارَادَا فَصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَ تَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا»؛ و اگر آن دو (پدر و مادر)، با رضایت یکدیگر و مشورت بخواهند کودک را (زودتر از دو سال) از شیر بازگیرند، گناهی بر آنها نیست. [۲۸] و این دلیل بر اهمیت فوق العاده مشورت در مسائل مربوط به نهاد خانواده است. [۲۹]

سرپرستی خانواده در قرآن

جایگاه سرپرستی در نظام خانواده از اهمیت فراوان برخوردار است زیرا خانواده یک واحد کوچک اجتماعی است و همانند یک اجتماع بزرگ باید رهبر و سر پرست واحدی داشته باشد، زیرا رهبری و سرپرستی دسته جمعی که زن و مرد مشترکاً آن را به عهده بگیرند مفهومی ندارد در نتیجه مرد یا زن یکی باید «رئیس» خانواده و دیگری «معاون» و تحت نظارت او باشد، قرآن در اینجا تصریح می کند که مقام سرپرستی باید به مرد داده شود، لذا می گوید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ» [۳۰] مردان سرپرست و نگهبان زنانند». [۳۱]

تأکید قرآن کریم بر این مسأله نشان می دهد تعهد مرد در برابر زن و فرزندان نسبت به پرداختن هزینه های زندگی، و

پرداخت مهر و تامین زندگی آبرومندانه همسر و فرزند، این حق را به او می دهد که وظیفه سرپرستی به عهده او باشد.[۳۲]

البته ممکن است زنان در جهات فوق بر شوهران خود امتیاز داشته باشند ولی قوانین به تک تک افراد و نفرات نظر ندارد بلکه نوع و کلی را در نظر می گیرد، و شکی نیست که از نظر کلی، مردان نسبت به زنان برای این کار آمادگی بیشتری دارند، اگر چه زنان نیز وظائفی می توانند به عهده بگیرند که اهمیت آن انکار ناپذیر است.[۳۳]

خانواده، منشأ اصلی آرامش و امنیت

و نیز قابل توجه اینکه قرآن سرچشمه آرامش و امنیت را تشکیل زندگی صحیح خانوادگی می شمرد، در آنجا که می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» [۳۴]؛ یکی از آیات و نشانه های عظمت خدا این است که همسرانی از جنس شما برای شما آفرید تا آرامش خویش را در کنار آنها پیدا کنید، و در میان شما محبت و دوستی و رحمت قرار داد، در این نشانه های بسیاری است برای کسانی که اندیشه می کنند! [۳۵]

تأکید قرآن مجید بر بنای خانواده بر اساس محبت و اخلاق انسانی [۳۶] و ضرورت ارتقای دوستی در درون خانه و خانواده [۳۷]، [۳۸] دستور به نیکی کردن نسبت به اعضای خانواده و نیز همه خویشاوندان در راستای تحکیم نهاد خانواده [۳۹]، [۴۰] تأکید بر ضرورت سلامت خانواده در پرتو قرآن به عنوان نعمتی بزرگ ... از جمله موارد مهم در کلام آسمانی است که از جایگاه رفیع نهاد مقدس خانواده حکایت می کند.[۴۱]

جایگاه و اهمیت نهاد خانواده از دیدگاه روایات

واکاوی روایات ، نشان می دهد تشکیل خانواده ، اساس و سنگ زیر بنای نظام خانواده و نظام خانواده نیز سنگ زیربنای جامعه بشری است.[۴۲]

تشکیل خانواده بهترین و مهمترین بنا درعالم هستی

جالب این است که در روایات اسلامی تشکیل خانواده مخصوصاً به ساختن یک بنا تشبیه شده آنها بنائی محبوب نزد خدا چنان که در حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله می خوانیم: «مَا بُنِيَ بَنَاءٌ فِي الْإِسْلَامِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهِ مِنَ التَّزْوِيجِ» [۴۳] بنائی در اسلام نزد خدا محبوبتر از تزویج نیست. [۴۴] اهمیت این مسأله تا به آن پایه است که در حدیثی از امیر مؤمنان علی علیه السلام می خوانیم: «بِهَيْبَتِهِ شَفَاعَتُكَ أَنْتَ أَنْتَ» [۴۵]؛ تا این امر به سامان برسد! [۴۵]

دستی که پیامبر اکرم(ص) آن را بوسید

اینگونه است که کار کردن برای اهمیت تأمین آسایش برای خانواده اجر عظیمی نزد خدا دارد، بلکه طبق روایات، پاداشش بیشتر از عبادات معمولی است، زیرا جامعه سربلند و عزتمند و امت پرتلاش، مایه مباهات پیامبر اسلام و سبب آبرومندی مکتب است. [۴۶] در حدیثی می خوانیم: رسول خدا صلی الله علیه و آله کارگر مسلمانی را دید که بر اثر کار و تلاش، کف دستهای او خشن شده بود. از وی پرسید: چرا دستت چنین است؟ پاسخ داد: بر اثر کارکردن برای تأمین زندگی خانواده ام. پیامبر صلی الله علیه و آله بر دست او را بوسه زد و فرمود: «تِلْكَ يَدٌ لَا تَمَسُّهَا النَّارُ»؛ این دستی است که آتش جهنم به آن نمی رسد! [۴۷]، [۴۸]

لزوم سخاوت مرد در تأمین معاش خانواده

هم چنین وسعت بخشیدن به زندگی جهت تأمین نیازهای خود و خانواده از برجستگی های دین مبین اسلام است. در حدیثی از امام رضا علیه السلام می خوانیم: «صَاحِبُ النِّعْمَةِ يَجِبُ عَلَيْهِ التَّوَسُّعُ عَلَى عِيَالِهِ»؛ کسی که از امکانات برخوردار است واجب است به زندگی خانواده اش وسعت بخشد [۴۹]، [۵۰]

تحکیم و تعالی خانواده های نیازمند در گرو احیای فرهنگ انفاق

و نیز روایات فراوانی در فضیلت و آثار صدقه در تحکیم خانواده های نیازمند وارد شده است؛ از جمله در روایتی از امام باقر علیه السلام می خوانیم: «کمک کردن به یک خانواده نیازمند مسلمان و سیر کردن شکم و پوشانیدن آنها و حفظ آبرویشان، از هفتاد حج در نزد من بارزش تر است».[۵۲]، [۵۱]؛ [۵۳]

غیرت ورزی و اخلاق گرایی؛ ضرورتی بنیادین در ساحت خانواده

در تبیین اهمیت نهاد خانواده در آموزه های روایی باید به غیرت شدید نسبت به خانواده؛ [۵۳]، [۵۴] «الشَّيْءُ عَلَى حَرَمٍ...» [۵۵] غیرت شدید نسبت به ناموس...؛ اشاره کرد که دوستی و رضایت خداوند و رسولش را به همراه دارد. [۵۶] همانگونه که حفظ احترام اعضای خانواده نیز از جمله واجبات شمرده شده است؛ پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در این زمینه فرمود: برای تشییع جنازه سعد بن معاذ ملائک بی shy& شماری آمده بودند، ولی او از فشار قبر در عذاب است چون با خانواده اش بد رفتاری می کرد. [۵۷]

سخن آخر

در خاتمه باید گفت مسأله تشکیل خانواده براساس الگوها و معیارها و ارزشهای صحیح ، از یکسو رابطه مستقیم و نزدیکی با حل مشکلات خانوادگی و نابسامانیهای شخصی مردم دارد، و از سوی دیگر نیز [۵۸] پیوند روشنی با حل مشکلات اجتماعی دارد. [۵۹]

امید است نعمتهای پروردگار را به یاد داشته باشیم و خداوند بزرگ را مخصوصاً به خاطر نعمت خانواده ، که به ما مرحمت نموده، حمد و سپاس گوئیم. [۶۰]

[۱] پاسخ به پرسشهای مذهبی ؛ ص ۴۶۶.

[۲] همان.

[۳] پیام امام امیر المومنین علیه السلام ؛ ج ۱۳ ؛ ص ۱۴۹.

[۴] پیام قرآن ؛ ج ۲ ؛ ص ۴۴۷.

[۵] اخلاق در قرآن ؛ ج ۱ ؛ ص ۱۶۴.

[۶] پیام امام امیر المومنین علیه السلام ؛ ج ۴ ؛ ص ۲۶۲.

[۷] پاسخ به پرسشهای مذهبی ؛ ص ۱۰۱.

[۸] پیام قرآن ؛ ج ۲ ؛ ص ۴۴۶.

[۹] پاسخ به پرسشهای مذهبی ؛ ص ۱۰۱.

[۱۰] همان.

[۱۱] همان.

[۱۲] همان؛ ص ۱۰۲.

[۱۳] یکصد و هشتاد پرسش و پاسخ ؛ ص ۶۴۵.

[۱۴] پاسخ به پرسشهای مذهبی ؛ ص ۱۰۲.

[۱۵] همان.

[۱۶] پیام قرآن ؛ ج ۲ ؛ ص ۴۴۷.

[۱۷] همان.

[۱۸] همان.

[۱۹] سورة روم؛ آیه ۲۱.

[۲۰] برگزیده تفسیر نمونه ؛ ج ۳ ؛ ص ۵۲۸.

[۲۱] پاسخ به پرسشهای مذهبی ؛ ص ۴۱۷.

[۲۲] همان؛ ص ۴۱۸.

[۲۳] پیام امام امیر المومنین علیه السلام، ج ۱، ص ۴۱۷.

[۲۴] تفسیر نمونه ؛ ج ۲۱ ؛ ص ۳۳۴.

[۲۵] سورة نور؛ آیه ۳۲.

[۲۶] پیام قرآن ؛ ج ۱۰ ؛ ص ۸۷.

[۲۷] همان.

[۲۸] سورة بقره؛ آیه ۲۳۳ .

[۲۹] پیام قرآن ؛ ج ۱۰ ؛ ص ۸۹.

[۳۰] سورة نساء؛ آیه ۳۴.

[۳۱] برگزیده تفسیر نمونه ؛ ج ۱ ؛ ص ۳۹۶.

[۳۲] تفسیر نمونه ؛ ج ۳ ؛ ص ۳۷۰.

[۳۳] همان.

[۳۴] سورة روم؛ آیه ۲۱.

[۳۵] شیوه همسری در خانواده ؛ ص ۱۷.

[۳۶] کتاب النکاح ؛ ج ۶ ؛ ص ۱۲۸.

[۳۷] سورة نساء؛ آیه ۱۲۸، سورة بقره؛ آیه ۲۰۵.

[۳۸] پیام قرآن ؛ ج ۱۰ ؛ ص ۳۳۳.

[۳۹] سورة نساء؛ آیه ۳۶.

[۴۰] تفسیر نمونه ؛ ج ۳ ؛ ص ۳۷۹.

[۴۱] همان ؛ ج ۴ ؛ ص ۳۳۳.

[۴۲] کتاب النکاح ؛ ج ۱ ؛ ص ۷.

[۴۳] وسائل الشّیعه؛ ج ۱۴؛ ص ۳۰؛ ج ۳.

[۴۴] شیوه همسری در خانواده ؛ ص ۱۷.

[۴۵] برگزیده تفسیر نمونه ؛ ج ۳ ؛ ص ۲۹۳.

[۴۶] دائرة المعارف فقه مقارن ؛ ج ۲ ؛ ص ۴۸۵.

[۴۷] الاصابه؛ ج ۳؛ ص ۷۲، ر. ک: اسد الغابه، ج ۲، ص ۲۶۹.

[۴۸] دائرة المعارف فقه مقارن ؛ ج ۲ ؛ ص ۴۸۴.

[۴۹] کافی؛ ج ۴؛ ص ۱۱، ح ۵، تحف العقول؛ ص ۴۴۲.

[۵۰] دائرة المعارف فقه مقارن ؛ ج ۲ ؛ ص ۴۰۹.

[۵۱] وسائل الشّیعه؛ ج ۶؛ ابواب الصدقه؛ ب ۲؛ ج ۳.

[۵۲] آیات ولایت در قرآن ؛ ص ۹۱.

[۵۳] وسائل الشیعه؛ ج ۱۴؛ ص ۱۰۹؛ ب ۷۷؛ ج ۱۰.

[۵۴] اخلاق در قرآن ؛ ج ۳ ؛ ص ۴۳۷.

[۵۵] بحارالانوار، ج ۱۸، ص ۱۰۸.

[۵۶] گفتار معصومین(ع) ؛ ج ۲ ؛ ص ۱۷۸.

[۵۷] مشکات هدایت، ص: ۱۷۲.

[۵۸] شیوه همسری در خانواده ؛ ص ۱۶.

[۵۹] همان ص ۱۷.

[۶۰] مناسک جامع حج ؛ ص ۴۳۱.